ДУША МАЙСТРА

Ферма сільськогосподарської школи примостилася на голому узгір'ї, як велика волохата бородавка на сизо-сірому носі велетня.

Вище за фермою виступають закуйовджені лісові кучері" а внизу витка Горлиця котить свої зеленаві води у вузьких берегах.

Вона така вузенька, ця річка, що дід Сайко в хвилини задуми, не напружуючись, перепльовує її, смакуючи череп'-яНу люльку.

І знизу і згори дивлячись, побачиш великий червоний шкільний корпус, а інші будівлі поховалися під деревами навколо нього, як курчата під крилами квочки.

Спека. Жодна хмаринка не показується на білястому небі, і дід Сайко знає, що під таку годину його вихованці лежать десь у холодку або в багні коло річки і в сонному спогляданні ледве чутно хрюкають. Та хоч і знає це Сайко, а старому не сидиться в холодку під деревом. Він повагом, почуваючи власну гідність, іде вниз до річки. Треба доглянути, щоб, бува, не трапилося якого непорядку.

Непорядків особливих не помічає дід, але черговому учневі не слід було б спати під березою,— треба пильнувати свині. Та Сайко настроєний сьогодні філософськи.

"Хай собі спить, адже ж свині нікуди не втечуть під таку спеку",— думає він і навмисне не помічає сонного учня. Він окинув любовним оком своїх беркширів і йоркширів, що нерухомо лежать у затінку під кущами, і, зійшовши на місточок, задивився у воду.

Там, на жовтому піску, метушилися маленькі рибки, срібними голками прошиваючи зелений шовк води, і на душі у діда стає спокійно й ясно.

"Живе тварина у воді, а інша і на суші, і кожній своє подобається..." Дід вибив люльку об поручні містка і почвалав на другий бік річки на луг, де довгими кривульками лежали свіжі покоси.

"Ворушити треба, а вони — спочивати...— думав дід про учнів, що зараз спочивали після обіду.— Не хазяйські сини — городяни".

Цими думками спокій діда Сайка порушився. Він починає згадувати всі неприємності, що заподіяли йому хлопці з пустощів, але раптом думка його зачепилася за інше. Він згадав, як хлопці допомагали йому впоратись з косовицею, коли лежав він хворий на тиф.

"Шибайголови, бешкетники, а пожаліли старого",— ду-Має з приємністю дід Сайко і починає насвистувати якусь веселу пісеньку.

Дід Сайко от уже двадцять вісім років працює на свининці сільськогосподарської школи за старшого, а до того Років з п'ять був за шдручного.

Як школа ця відкрилася, дід Сайко заступив на свининець. Та й куди було йому, каліці, йти, маючи свого поля о пруг з гаком?

А коли рука права вивернута, а одна нога коротша за другу, то хіба хто на якусь іншу роботу прийме?

Спочатку глузували на селі, свинарем дражнили, а згодом всі звикли, як звик і Сайко. Не йти ж на свій опруг до кособокої хатини господарювати, не багато нагосподарюєш. Отож стара його живе у власній хаті, а дід щодня ходить на ніч додому. В шкільній садибі він і не прохав квартири, якось веселіше у власній...

Дід Сайко не тільки знає своє діло, а й пишається з нього. Через його руки пройшли десятки свинячих поколінь, багато видатних премійованих кнурів і маток.

— Мій Чемберлен мендалю на виставці мав, а підсвинком забракувати хотіли... вчені огрономи!

Останні слова в нього звучали їдким сарказмом. З "огро-номами" у діда постійні конфлікти через своїх вихованців, надто коли бралися добирати свиней на плем'я. Своїх любимців дід обстоював, пускаючи в діло всі здібності, приховані в його знівеченому тілі, і часто перемагав, бо на його практичний досвід все ж таки вважали шкільні агрономи.

Дід пам'ятав своїх вихованців не тільки за назвиськами, а й за головнішими прикметами. Він міг схарактеризувати яку хочеш свиню, що була "в його руках" років двадцять п'ять, а то й більше, тому і правив у школі за живу племінну книгу, з якої можна було дізнатись про найменші подробиці свинячих родів.

Та обізнаність дідова не обмежувалася шкільним сви-нинцем. Він знав усе плем'я, що пішло од шкільних кнурів по околишніх селах, і, бувало, побачивши селянську свинку, дід питає:

— А ця свинка чи не від Джона?

— Авжеж...

— Бачу, бачу — головою в батька вдалася...

Обійшовши навколо лугу, дід Сайко повернувся до свинячої отари, зупинився коло одної туші і почухав її своїм зашкарублим пальцем за вухом. Свиня пестливо витягла ноги й солодко захрюкала.

Спека потроху спадає. Учні після обіднього спочинку висунули юрбою на луг і в поле, а дід прямує до двору, лагодити свиням вечерю. Хіба ж чергові учні можуть все як слід зробити? Треба доглянути...

Зустрічаючи учнів, дід насуплюється, щоб не дати природу хлопцям пустувати, але ті не можуть його не зачепити. Вони заводять пісню, що чомусь дратує діда:

Приходь, приходь, діду, Приходь до обіду! Нагодую морквою!

Заводить тенор, наголошуючи слово "морквою", а гурт з присвистом підхоплює:

Морквою Нагодую! Морквою! Морквою!

Іншим разом розсердився б дід, але зараз йому чомусь тільки смішно з тієї дурної пісні.

— Молоде — дурне...— бубонить дід Сайко, ідучи далі. На фермі дід Сайко з'являється вдосвіта, коли всі ще

сплять. З відерцем у одній руці і з палицею в другій іде він оглядати свою парафію.

У відрі шматки хліба в рештках учорашнього борщу — це вранішні ласощі найулюбленішим.

У довгому свининці веселим хрюканням зустрічають діда Сайка свині. Просовують рила у відтулини станків, але дід минає сьогодні всіх. Там, в кінці цементованого коридора, жде його гордість — Хлоя, велика біла свиня, що ледве переступає на своїх коротких ніжках.

Хлоя єдвабно хрюкає, підводиться на передні ноги і каламутними маленькими очима дивиться на діда, поки той вичищає корито і кладе в нього принесені шматки.

— Що, поправляєшся?..— чухає свиню дід Сайко.— Поправляйся, поправляйся... доганяй до тридцяти...

Дід любовно оглядає величезну тушу Хлої, гладить її по спині і виходить із сажу.

Хлоя — біла англійська льоха. З місяць тому її забракували як матку, незважаючи на гострі протести діда.

— Ну, діду,— казав молодий шкільний зоотехнік,— Щоб одгодували Хлою пудів на двадцять...

-у— Моя Хлоя тридцять дасть,— сердито буркнув Сайко і сердито подивився на зоотехніка.

— Е, діду, тридцять вона ніколи не дасть!... Не з таких Хлоя,> чого ж і забракували!

— Ні ж бо дасть! — гаряче вступився за зневажену честь своєї вихованки дід Сайко.— Що хочете, дасть!..

Ну, коли Хлоя дасть тридцять пудів, то я вам дам тридцять карбованців,— зневажливо сказав зоотехнік. Йому

це були жарти, бо він певен, що Хлою не можна вгодувати до тридцяти пудів, і сказав він про тридцять карбованців з цілковитою певністю, що йому ніколи їх не доведеться платити.

Схвильований одійшов дід Сайко, але раптом повернувся назад і сказав серйозно, немов свідок після присяги.

— Запам'ятайте ж, що Хлоя восени важитиме тридцять пудів!

— Ну, то заплачу тридцять карбованців,— холодно відказав зоотехнік, якого, видимо, дратував цей настирливий дід.

Присутні при цій балачці учителі й учні жартували з зоотехніка:

— Ой, доведеться вам платити дідові тридцять карбованців! Коли Сайко каже, то знає, що каже!

Дід Сайко того ж дня почав відгодовувати Хлою. Він перегнав її у віддалений саж у кінці коридора і тримав на замку, щоб ніхто не міг турбувати його вихованку. Він сам годував льоху найліпшими кормами, не покладаючись на вартових учнів, двічі на день носив їй свіжу підстилку, а Хлоя за таке раювання віддячувала дідові тим, що жиріла щодня, ширшала в спині, а ноги їй щодалі все коротшали, запливаючи салом од живота.

Хлоя тепер стала героїнею шкільної ферми. Вираз "жирний, як Хлоя" став загальновживаний в шкільному побуті, і ім'ям Хлої встигли назвати і шкільну куховарку, і вчительку природознавства за їхню непомірну огрядність. Перша була Хлоя Біла, а друга Хлоя Рижа...

Для діда Сайка настали тепер тривожні дні. Серце його щеміло, коли йому здавалося, що Хлоя не так, як треба, хрюкнула або не їла принесених кормів. Він, як чарівник, цілими годинами придумував для Хлої смачні страви, розколочуючи їх у своєму відерці. У шкільного кухаря він вимагав то гречаного борошна, то конопляної макухи і дуже сердився, коли той пропонував йому житнє борошно і соняшникову макуху.

— Ще школа, а путніх харчів свиням немає! — ремствував він і, коли щастило, купував на свої гроші.

— Ну, як? Скоро тридцять? — питали в діда учні та вчителі.

— Восени буде... восени...— неохоче відказував Сайко і швидше проходив своєю дорогою.

Одного разу навратились вартові учні на діда:

— Треба зважити Хлою!

__От незабаром колоти будемо, тоді зважимо,— одмаху-

вався ДІД Сайко. Справді, лишилося два тижні до призначеного дня, і дідові хотілося несподівано вразити всіх своєю перемогою над ученим "огрономом".

— Ні, то коли буде, а зважити можна й зараз! Швидко принесли учні терези з клуні, поклали на них

дошки і соломою притрусили, це вже щоб дідові догодити.

Гуртом зсаджували Хлою на поміст, а вона, не розуміючи, чого це її турбують, лежала, спираючись на передні ноги, і тупо дивилася на людей.

Дід Сайко нервувався, як учень на іспиті. Він перебігав з одного боку терезів на другий, придивлявся, чи не заважає що стотно виважувати, і доки учень урівноважував важелі терезів, неспокійно запитував:

— Ну що там? Скільки?

І нарешті одержав відповідь:

— Двадцять дев'ять пудів тридцять шість фунтів. Вагу перевірили двічі, але помилки не було.

— Ну й свинка! — казали учні, зсаджуючи Хлою з помосту.

— Що свинка?! От дід Сайко,— це, брат, майстер!

— Качати діда Сайка! — вигукнуло кілька голосів, і через хвилину Хлоя з відчиненого станка тупо споглядала, як з десяток хлопців, весело вигукуючи, підкидали її вихователя.

З свининця виходив дід Сайко, гордовито піднявши голову, як полководець, що прапори його вже мають на баштах ворожої фортеці. Так, певне, почували себе великі майстри античних часів та переможці на Олімпійських грищах, коли стотисячні натовпи вітали їх, устеляючи дорогу квітами.

Але це було тільки на одну мить. Дід згадав, що Хлою не замкнено, і повернувся до свининця.

Чутка про наслідки зважування Хлої швидко поширилась по школі. Сумніву не було,— дід Сайко за два тижні нажене тридцять пудів і "втре носа" молодому зоотехнікові.

Ще частіше тепер забігав дід до льохи, а виходячи, Насвистував щось веселе й радісне.

Зате іншими настроями жив зоотехнік. Він не минав випадку, щоб не причепитись до Сайка за якісь непорядки в свининці, але дід не зважав на ті чіпляння. Вислухавши Догану, він виходив, весело наспівуючи:

А я собі, молоденька, Розвеселая!

Наближався день тріумфу, і завідувач школи наказав Сайкові приготувати свиню до зарізу.

— А зважити неодмінно треба, бо то ж наука учням,— хитро прискалюючи око, казав завідувачеві Сайко.

Напередодні дід Сайко дав Хлої тільки молочних помий і пішов собі на село, наспівуючи: "А я собі, молоденька".

— І чого б я ото мугикав, як бузівок? — нагримала на нього стара.

Дід тільки головою помотав од задоволення.

— Ой же утру носа! Ой же ж і утру!

— Гляди, щоб тобі не втерли. Дуже вже ти заїдаєшся! Опівночі, як всі уже спали, несподіваний дзвін на сполох

збудив село. Люди повискакували на вулицю і злякано оглядалися, шукаючи, де горить. Час був осінній, година суха, та й горіти було чому.

Заграва вилискувала над фермою, і з села видно було язики полум'я.

Стислося серце дідові Сайкові, і він прожогом помчав на ферму. Вже з пригірка коло річки він побачив, що горить свининець, і схопився за голову.

Він же замкнув Хлою, взявши ключа з собою!

Дорогою в діда спала шапка, але він не звернув на це уваги і мчав до школи, вимахуючи в повітрі своєю короткою ногою.

З ключем у руці дід побіг до натовпу, що метушився коло пожежі, і, побачивши вигнаних свиней, вигукнув задихаючись:

— Де Хлоя?!

Йому ніхто нічого не відповів, і тільки один учень, про-бігаючи мимо, махнув рукою в бік пожежі.

[Діда Сайка як жаром обдало. Зціпивши зуби, він кинувся в охоплений полум'ям свининець.

Дим виїдав очі, відкілясь жарко пашіло полум'ям. УЇД-ливо-гострий біль мацнув діда за плече, і він знепритомнів...

Він не чув вже, як чиїсь дужі руки вхопили його і понесли геть з цього пекла, а учень, що врятував діда од загибелі, поклав його, зомлілого, на землю коло свининця і вилаявся:

— Чортів шкарбан, згорів би...

Шкільний фельдшер привів діда до пам'яті. Він заворушився і підвів голову. Перше, що спало йому на очі, була пожежа, що вже згасала.

— Хлоя!.. Хлоя!.. Рятуйте!!! — несамовито вигукнув ДІД" пориваючись встати. Та фельдшер не дав йому цього зробити.

Сайко пручався, немов божевільний, а коли переконався, що не вирватись йому і не врятувати вже Хлої, заплакав^ закриваючи обличчя своє знівеченими зашкарублими руками...

У світлі ранку димілися рештки свининця, люди розійшлися, а дід Сайко нерухомо сидів на пеньку, схопивши голову в руки.

— Не сумуйте, діду, я визнаю, що ви виграли... Приходьте завтра за грішми...— почув дід Сайко і, обернувшись, побачив зоотехніка.

Дідові очі голками пронизали його, і голосом, хрипким од нервового зворушення, Сайко відказав твердо і холодно:

— Не тра мені ваших грошей...